

II "Zaman"a hopmuş zaman"ın mahiyyəti

1. Dünyanı görmə bucağı: intellektin gücü

Əvvəlcə, "Zaman"a hopmuş zaman" anlayışına diqqət edək; bir vaxt Azərbaycanın ictimai-siyasi, mədəni mühitində "Zaman" qəzetinin (məstəqil, tərəfsiz deməzdim) Azərbaycanda siyasi hakimiyyətin desti-xəttinə uyğun yaradıcılıq yolu seçən "Zaman" qəzetinin köşə yazarı kimi Qulu Məhərrəmi beynəlxalq münasibətləri şərh edən yazıları çıxış edir.

Zamanın axarında və "Zaman"ın üzündə realığı çıxan, həqiqətə çevrilən yazıları ilə Qulu Məhərrəmi beynəlxalq mühitin maqna uğultularında Azərbaycanın dövr üstünlüklərini yazıları ilə kardiogrammasını çixarır.

Sual oluna bilər: az qala, bir qərənəyə qədər (mən əvvəllər elə bildirdim ki, qərənə ölçüsüz bir məfhumdur, min illərə bərabərdir) vaxt keçir. Təzədən bu zamanı qaytarıb vaxtıni ürk döyüntülərini oxumaq nə dərəcədə faydalıdır? Sözcüilliyə yol vermədən müəyyən yaşda olan pasiyent həkimin yanına gedən kimi birinci ondan soruşurlar: sen nə vaxt, hansı xəstəlikləri necə keçirmisin? Görünür, yeni diaqnoz qoyulmasında həmin sualın cavabı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu mənada, Qulu Məhərrəmin artıq tarixin səhifələrinə belədi olan yazılarını təzədən gözdən keçirmək və dövrümü üçün stimül ola biləcək ideyaları dövrüyyəyə götürmək xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Axi Azərbaycan uğrunda (Azərbaycan səhifələnmək baxımından) nə daxili, nə də xarici mübarizə səngimər. Elə bu səbəbdən də bu gün üçün müəyyən çıxış yollarını, vaxtı ilə "çəkilmis" (yazılmış) "kardiogrammanı" oxumaq xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Qulu Məhərrəmi fəal və çevik dünyəvi publisist kimi dövrün ürk döyüntülərini - nəbz əhəngini yaradan əsas səbəbi yazılarında diqqətə çəkir. İlk baxışdan ayırı-ayrı məqalələri düşünəcə işığı salaraq fikri və mülahizələrini, ən başlıcası, dayarlı müşahidə yekunlarını yazılarında reallaşdırırlar. Xəzər enerji ehtiyatlarını ("Qafqazda nəfə qoxusu və geosiyasi maraqlar"), Cənubi Qafqazı qan ocağına çevirmiş Ermənistanın mövcud realıqda durumunu ("Ermənistan geri çəkilmir?"), Rusiyanın mövcud proseslərə münasibətini ("Rusiya... doğru xəbər?"), ən başlıcası, Qafqaz hadisələrinə Avropa və ABŞ baxışını ("Avropa: ABŞ oyundan kənar vaxtıydı?"), şərh edən yazıları ilə Qulu Məhərrəmi qlobal müstəvidə düşünmə imkanına malik olduğunu göstərir. Həqiqətən, dünya üçün kifayət deyil ki, neft qoxusu xüsusi mənzilə baxımından, siyasi istiqamətində elə bir cazibəyə malikdir ki, nənki yaxın ölkələri, hətta uzaqları belə ən kəskin düşüncələrini cəlb edə bilər. Moskva bu proseslərə həmişə faal olub. 1997-ci ilin 7 oktyabrında Qulu Məhərrəmi yazdı ki, Amerika və Avropanın Qafqaza nüfuzu Moskvanı istar-istəməz düşməyini şərtləşdirməyə vadar edirdi. O dövrə Qulu Məhərrəmi yazdı: "Əvvəlcə "Kapaz" yatağı ilə bağlı "LUKOil"-la bağlanmış müqavilənin ləğvi, sonra isə Ermənistanla qarşılıqlı hərbi yardımı da əhatə edən sazişin imzalanması, Moskvanın ABŞ-a və Azərbaycana "Hələ mən ölməmişəm!" xəbərdarlığıdır". Nə qədər kəskin və açıq şərhdir. Qulu Məhərrəminin şərhlerini uğurlu faktların düzününə malidənliyinə baxmadan başqa, həm də canlı danışıq

Qulu Məhərrəmi müstəqillik dövrü yeni jurnalistikamızın üzvü olan istedadlı nümayəndələrindəndir. Bir jurnalist və tədqiqatçı alim kimi onun ən başlıca məziyyəti müasir və demokratik təfəkkirə malik olmasıdır... Vaxtıni onun apardığı "7 gün" analitik proqramı əsl yaradıcılıq məktəbi idi.

Hacı HACIYEV, publisist-tərcüməçi

dilindəki xalq ironiyasını ehtiva edən ifadələrdən yerli-yerində istifadə etmisdir. O, publisist sırasına ilə Moskvanın niyyətindəki təkid və inadları postvosted məkanına təkil ola biləcək gücü ilə əlaqələndirir. Doğru deyir ki, Moskva hələ də kommunikasiya, enerji, hərbi siyasiyə daşyan başqa təzyiç imkanlarına malikdir.

Qulu Məhərrəminin siyasi publisistika yaradıcılığında yazıları sadəcə tarixi ardıcılıqla bir-birini izləmir, həm də fikir, düşünmə baxımından bir-birini izləyir. Onun "Ermənistan geri çəkilmir?" yazısı ilk baxışdan fərqli mövzu kimi görünür. Amma diqqətli prosesi izləyəndə Azərbaycanın siyasi müstəqilliyinin itiqadını müstəqilliyə (eyni zamanda, əksinə) çevrilməsi fonunda Ermənistan prezidenti Levon Ter-Petrosyanın məşhur deyimini yada salır: "Qarabağ müstəqil dövlət statusunun verilməsi real deyildir". Əslində, tarix üçün az qala unudulmaqda olan bu fikrin Qulu Məhərrəmi tərəfindən şərhə Qarabağ hadisələrinin bu günkü yekununda xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Əslində, zaman göstərir ki, kardiogramın düzünün oxunması pasiyentin müalicəsi üçün çox vacibdir. Yaxşı olar ki, Qulu Məhərrəminin həmin tezisi şərh edən düşüncələrini sistemli şəkildə bu günün oxucularına çatdırar: "Bəz əslində L.Ter-Petrosyanın Qarabağla bağlı bir növ ələcsiz ifadə edən bəyanatı hansı mətbəhlərdən xəbər verir? Əvvəla, bu bəyanat Ermənistanın ictimai fikrinə də müharibədən yoruldığını ifadə edir. İkincisi, bu gün Azərbaycan diplomatiyasının fəallığı ilə Yerevana beynəlxalq təzyiçin artmasına gətirib çıxarır. Üçüncüsü, L.Ter-Petrosyan bu bəyanatı verməklə ölkəsinin guya beynəlxalq hüquq normalarına sadiq olduğunu (8 ildən sonra) göstərməyə cəhd edir. Dördüncüsü isə Minsk qrupunda danışıqların intensivləşdiyi vaxtda sadəcə olaraq Ermənistan gürəzdən başqa çıxış yolu yoxdur. O ki qaldı Yerevanın bu bəyanatla bağlı gəzi manevlərinə və danışıqlarda Bakının Qarabağ emənitarliyi ilə üz-üzə duralması, Xankəndinin danışıqların mərkəzinə keçmə ehtimalı və digər nüanslarla bağlı narahatlıqlara, şübhəsi ki, onlar da əsassız deyil. Amma nəzərə alsaq ki, hər şey münaqişənin "mərhələli nizamlama planı"nın qəbulundan sonra məlum olacaq, onda bəlkə də bu qədər narahat itiqasuyarlara əsas qalmayacaq". Qulu Məhərrəmi çox ustalıqla Ermənistan prezidentinin məlum bəyanatını doğuran səbəbləri bütün aydınlığı ilə göstərir. Bu həm mənəvi cəhətdə Azərbaycanın üstünlüyü ilə nəzərdə, həm də itiqadlı cəhətdə. O vaxt etiraf olunmasa da, bu çeki artıq Azərbaycanın hərbi cəhətdən düşüncə müstəvidəki yerini də göstərirdi. Ancaq daha sonrakı mərhələdə Robert Köçəryanın belə bir tezisi üzərində hakimiyyəyə gəldi ki, "hər şey deyir, nə vaxtsa Azərbaycan neftə görə güclənəcək və Qarabağ geri istəyəcək". Tarix göstərdi ki, Qulu Məhərrəmi öz şərhlərində daha uzaqgörendir, tarix göstərdi ki, Levon

Ter-Petrosyan gələcəkdə yarana biləcək problemləri düzünün görmüşdür. Qulu Məhərrəmi bütün hallarda siyasi çəkişmələrinə fonunda ehtiyatı əldən verməyi yazılarında tələq edir. Elə bu yazısının sonunda da ("Ermənistan geri çəkilmir?") məsələnin mahiyyətini düzünün qavrayır və eyniyədən uzaq olmağı məsləhət bilir.

Bütün hadisələr boyu Qulu Məhərrəmi ən gərgin məqamda belə niqbin mövqeyini qoruyub saxlayır. Hətta 97-ci ilin payızında da yazdı ki, "deyəsən 1997-ci ilin payızı Qafqazda düşəcək". O, zamanın fonunda siyasi kəskinləşmənin mülayimləşməsinə his etməkdə idi ("Rusiya... doğru xəbər?"). Mərtəzədə adını qeyd etdiyimiz yazının mahiyyəti Qulu Məhərrəminin artıq şərh verməmiş olduğu məlum bəyanatın təsir gücünü göstərir. İndi artıq Rusiya da hiss edir ki, əsl həqiqəti Ermənistan da anlayandan və Rusiyanın mövqeyini şübhə altına alan Çeçenistan inadkarlığı var. Və demək, Rusiya hiss edir ki, Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsində "örkəstrədir hincini skripka" olsa belə, Azərbaycanın öz həqiqətləri uğrunda mübarizəsi mütləq müvafiq nəticələrə doğru meyillənəcəkdir.

Qulu Məhərrəminin siyasi şərh yaradıcılığı ona görə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir ki, o, konkret olaraq hər hansı bir ölkə (məsələn, Azərbaycan) üçün yazmır, ümumi regionu (müəyyən mənada, dünyanı) yazır və bu fonda onun əsas diqqət mərkəzində olan ölkənin taleyini göstərməyə çalışır. 21 oktyabr 1997-ci ildə yazdığı "Avropa: ABŞ oyundan kənar vaxtıydı?" məqaləsində çox maraqlı bir tarixi situasiyayı yada salır: "Sadəcə olaraq indi Avropa sanki dövr əsrin məşhur fransız diplomati Taleyranın vəsiyyətinə əməl etməyə çalışır. Axi Taleyran Avropa dövlətlərinə Amerika haqqında açıq gözlə baxmağı tövsiyə edirdi. O vaxtlar günbəgün güclənən Amerika Avropada at oyanandan fransız diplomatını - Taleyranı təvsiyə saldı. Ona görə də ABŞ-in Avropada güclənən mövqeyinə işarə edən Taleyran "Vaxt gələcək ki, Amerika nəhəng gücə çevriləcək və Avropanın da işlərinə əl etməyə başlayacaq", - deyə xəbərdarlıq etdi". Görünür, siyasiçilərə kömək üçün publisistlərin bu cür tarixə işiq salmaları az əhəmiyyət kəsb etmir. Və artıq kifayət qədər yaxın keçməsinə baxmayaraq Amerika yenə də Avropada və Şərqi Qafqazda kifayət qədər güc sahibli olaraq qalır. Doğrudur, dəyişən prezidentlərin fonunda siyasi münasibətin qabarmaları və çəkilmələri var, amma Amerikanın gücünü nəzərə alaraq Qulu Məhərrəmi siyasiçilərə sanki xəbərdarlıq edir: "Hələlikdə ABŞ-in Avropada dağıyalarının ləxələməsi haqqında danışmaq və yaxud Vaşinqton Avropadan sıxışdırmaq cəhdləri Don Kixotun yel dayırmanı ilə vuruşmasına bənzəyir". Beləliklə, dünyanı görmə bucağının kəskin işığı Qulu Məhərrəminin sözü ilə sanki qarantlı bir künclə-bucaq qoyur. Hətta mülahizələri o qədər sərəst və dəqiqdir ki, bir

çox hallarda günümüzcə təsir göstərmək imkanındadır.

Qulu Məhərrəmi, artıq qeyd etdik ki, dünya hadisələrini, hətta ən təəcir olunmuş bir ölkənin fonunda belə bir-biri ilə əlaqəli şəkildə təhlil müstəvisinə çəkir. Onun "Azadlıq adası azadlıq intizarında" məqaləsi Kubanın 90-cı illər ilinin ikinci yarısı ilə bağlı vəziyyətinə işiq salır. Politoloq şərh edir ki, bədixətə dönürdə olan Kubanı yalnız itiqsadi azadlığın xilas edə biləcəyi fikri sadəcə əsası olmayan düşünmə məhsulu deyil, bütönlükdə, "sonuncu sosializm düşüncəsinin taleyi itiqsadi azadlıqdan asılıdır" qənaəti artıq özünü çoxdan təsdiq edib.

Qulu Məhərrəmi yerli gələcək, böyük siyasi birliklərin taleyində də düşünmə mülahizələri ilə nüfuz edir. Onun "MDB-də görüşlər və ayrılıqlar..." məqaləsini yazdığı (25 oktyabr, 1997) vaxtda çoxları hələ kütlələr üçün imperiyanın MDB-nin təmsilində yaşadığını iddia edirdilər. Ancaq Qulu Məhərrəmi dileddən siyasət əlverişinə çox ustalıqla anladır ki, heç nədən nigaran qalmayın, bu birlikdə sadəcə görüşür və ayrılırlar. Hətta sözüünün sonunda özünə xas belə bir ironiya da işiq verir: Bu nə Moskva da özünü döndür eləmir. Həmin dövr mənəm də yadımdadır. MDB-nin gələcəkdə əjdahaya çevriləcəyi iddia edənlər Qulu Məhərrəminin həmin yazısını real düşünəcə faktı kimi də göstərməmişəm. Çünki o vaxt "Zaman" qəzeti ilə divar-divara qonşu idik və Qulu Məhərrəminin yazılarını da ardıcılıqla izləyirdik.

Qulu Məhərrəmi "Zaman"la şərhələrini davam etdirir. Çün Moskva və ABŞ münasibətlərinə işiq salır. ("Çin: "Yatmış əjdaha" oyanır və Qərbi İtərəfə salır" (28 oktyabr, 1997). Proseslər göstərir ki, Amerika (ABŞ) dünyanı təkbəşinə idarə etmək xülyəsində ola biləcəkdir. Onun da razılaşmalı olduğu güc mənbələri var. Bunlardan biri "Yatmış əjdaha" - Çindir. ABŞ-in ən uğurlu siyasi xətərlərindən biri də Çinlə dil tapmaq meylidir. Qulu Məhərrəminin yazısından çıxan nitqə baxın və zaman göstərir ki, politoloq doğru deyirmiş. Elə bu fonda milyonlarca sadə insanı keçmiş soyuq müharibə zamanının vahiməsi ilə hədələməyən yersiz olduğunu Qulu Məhərrəmi "Primakov Yaxın Şərqi sər gətirir biləcəmi?" ("Zaman", 1 noyabr 1997) yazısında daha aydın göstərir. Bu o Prima-kovdur ki, həqiqətən Azərbaycana 90-cı ilin yanvarında sər gətirmişdi. Artıq o zamanın 7 il keçib, Primakov Şərqi səfər edib. Çoxları üçün Primakov təbii etibarlı ilə sirlə məxluq təbii bağışlayır, ancaq Qulu Məhərrəmi göstərir ki, artıq onun sər gətirmək zamanı çoxdan ötür.

"Bavrum gəldi, Rusiya bilmir neyilsin..." ("Zaman", 7 noyabr 1997). "Amerika təmiz səhəbt eləmir..." ("Zaman", 9-10 noyabr 1997) yazılarında bir-birindən uzaq məsafədə olan obyektlərdən səhəbt getsə də, mahiyyət bir-birine çox yaxındır. Rusiyanın düşüdüdü durum onun itiqsadi-mənəvi cöküşünü göstərir. Amerikada isə dünya ölkələrinin maddi və mənəvi durumuna itiki münasibət özünü göstərməkdədir. Rusiyanın münasibətdə çıxış yolunun məzmunca dəyişmədə olduğunu deyən müəllif Amerikaya münasibət eliti-yatlığı əsas götürür.

Qulu Məhərrəmi siyasət biləcəsi olaraq şərhlerini ələ mənəvi özlülər üzərində qurur ki, vəziyyətin hara aparacağını montiqlə həkləmə görünür.

Dünyanı görmə bucağı subyektin obyekto necə yazılmasında çox aslıdır. Bütün hallarda əsas intellektin gücüdür.